

POHROMY V DEJINÁCH MIEST SKAZA ALEBO NOVÝ ZAČIATOK?

Laura Pastoreková

DISASTERS IN THE HISTORIES OF TOWNS DESTRUCTION OR A NEW BEGINNING?

POHROMY, KATASTROFY
A NEŠŤASTIA V DEJINÁCH
NAŠICH MIEST

18. – 20. október 2016, Slovenská
historická spoločnosť pri SAV –
Sekcia pre dejiny miest

**BOMBARDOVANIE BRATISLAVSKEJ
RAFINÉRIE APOLLO V ROKU 1944**

BOMBING OF THE BRATISLAVA
REFINERY APOLLO IN 1944

Zdroj Source: Archív múzea SNP,
Banská Bystrica

V súčasnej dobe dynamického rozvoja miest, v rámci novej výstavby periférnych oblastí a transformácie historických centier sa čoraz aktuálnejšou stáva potreba skúmať ich urbánny vývoj, a to nielen v prospektívnom, ale aj v retrospektívnom smere. Obraz hmotnej štruktúry miest pritom možno analyzovať z mnohých aspektov, ako napríklad vplyv politických a spoločenských udalostí, prostredia či dobových architektonických a výtvarných tendencií. Potrebu poznať a pochopiť dejinné udalosti z hľadiska problematiky ľudských sídel preto nepocitujú len samotní architekti a urbanisti. Slovenská historická spoločnosť pri SAV je ve-

decká organizácia združujúca profesionálnych historikov, pedagógov, archivárov a múzejníkov na Slovensku, ktorá podporuje výskum histórie a príbuzných disciplín národných a svetových dejín. Bádateľia zoskupení v jednom z jej referátov, v Sekcii pre dejiny miest, odhaľujú determinanty vývoja urbanistickej štruktúry v pravidelných medzinárodných a domácich konferenciách. V tej tohtoročnej nazerali odvrátenú stranu našej histórie: ako sa mení mesto v dôsledku pohrôm, katastrof a nešťastí.

Aktuálne výskumy urbánnej morfológie narábajú s mestom a jeho hmotou ako s projektom, ktorý napriek rozmanitým zásahom

preukazuje svoju vitalitu a schopnosť opätovného rastu. Dejinné udalosti potom abstrahujú do jednotlivých charakteristických situácií a zlomových udalostí, aké formujú ich budúci vývoj a priemet do obrazu sídla. Rovnakým spôsobom môžeme teda nazerať aj priebeh a dôsledky nešťastí, aké ich zasiahli. Organizátori konferencie uvažovali o podobe katastrof v troch základných rovinách: pohromy prírodného a živelného pôvodu, epidemiologického pôvodu a sociogénneho pôvodu. Podľa nich odvodili aj základnú osnovu programu.

Prvý blok bol venovaný príspevkom od najstarších dejín zahŕňajúcich sídliskovú archeológiu až po obdobie raného novoveku na našom území. Druhý zase nazeral na obdobie novoveku sprevádzané početnými prírodnými pohromami, ktoré sa odohrávali na území dnešného Slovenska. Z predložených príspevkov sa ako najničivejší element daného obdobia ukázal úmyselný či neúmyselný požiar, ktorý doslova v pravidelných periodicitách obrátil na popol celé sídla. Prednášajúci pritom neuvádzali len dejinné fakty, ale hľadali aj príčiny, dôsledky, prípadne motiváciu podpaľačov, rozsah škôd, ale aj spôsob, akými sa jednotlivé obce s katastrofami vyrovnávali. Z nich možno vyzdvihnúť najmä príspevok docenta Ivana Mrvu, ktorý dôsledky požiarov vidí napriek vážnym škodám pre obyvateľov ako katalyzátor pozitívnych zmien najmä v oblasti urbanizmu a požiarnej ochrany. Tento fakt prezentoval na príklade udalostí, keď jeho následky okrem prísnejších regulácií komínov, drevených konštrukcií alebo striech podnietil aj vznik nových urbanistických koncepcií. Tretia sekcia skúmala tragédie v podobe živelných kalamít a povodní, ktoré napokon vyústili do prvých regulácií vodných tokov.

Napokon sa pozornosť obrátila na problematiku sociogénneho rázu. Tu zazneli témy dosahu epidémii moru a cholery na mestské obyvateľstvo, príčiny ich vypuknutia a snahy o ich potlačenie prostredníctvom vakcinácií. Poslednou tematickou zložkou konferencie sa stali katastrofy sociogénneho pôvodu, spôsobené samotným konaním človeka. Túžba po dobýjaní a obsadzovaní nových území, ako aj súperenie jednotlivých národov a štátov o hegemoniu a kontrolu strategických oblastí dodnes formujú cestu našej spoločnosti. Takéto konanie však väčšinou spôsobuje oveľa rozsiahlejšie dôsledky na spoločnosť ako prírodné alebo epidemiologické pohromy. Tu sa príspevky upriamovali najmä na obdobie vojenských konfliktov 19. a 20. storočia. Analýza dôsledkov

vojenských ničení sa zamerala nielen na priamy, ale aj na nepriamy dosah vojenskej mašinerie prostredníctvom vojenskej prevencie v podobe výstavby armádnych objektov a ich dosah na podobu miest aj v čase mieru. Pomyseľnú bodku sa týmto spektrom tém načrtla prednáška s tematikou likvidácie, respektíve neschopnosti narábať s hmotným dedičstvom textilného priemyslu v meste Bruntál v Českej republike od historičky umenia Terezy Čapandovej. Príklad zániku industriálnych stavieb v dôsledku neschopnosti alebo nezáujmu zachovať predmetný typ architektúry je však len jedným z mnohých príbehov devastácie značnej časti našich pamiatok, ktorý takéto dianie trefne zaraďuje medzi „katastrofy“.

Pocit bezpečia, alebo naopak, strach z ohrozenia sú jedným z kľúčových faktorov stavebného rozvoja sídel. V priebehu vekov tak ľudia modernizovali a prestavovali svoje obydľia v dôsledku estetických a konštrukčných trendov, no najmä z hľadiska ich funkčnosti a bezpečnosti. Veď aj problémy moderného urbanizmu 20. a 21. storočia, akými sú napríklad teroristické útoky, majú svoj pôvod už v období veľkých revolúcií 19. storočia.¹ Už vtedy sa následkom transformácie verejných priestorov začali v uliciach zhromažďovať davy, ktoré v závislosti od ich otvorenosti a kompozície dokázali ovládnuť okolité územie. Nepredvídané zásahy do mestského rastu v podobe rôznych typov nešťastí dokázali v krátkom čase zmeniť ich veľkosť a význam, z globálneho hľadiska však vždy v spoločnosti priniesli nové podnety, výstavbu a revitalizáciu existujúcich štruktúr. Konferencia *Pohromy, katastrofy a nešťastia v dejinách našich miest* svojimi špecifickými príspevkami zdôraznila veľkú diverzitu rôznych intervencií a nešťastí a mieru ich vnímania obyvateľstvom. V rámci svojej multidisciplinárnosti poodhalila nové súvislosti slovenských a európskych dejín. Potreba komparácie nových poznatkov a ich zasadenie do celkového širšieho kontextu sa teda ukázala aktuálna nielen v rámci historického a architektonického výskumu, ale aj v rámci jednotlivých vedných odvetví. Sympóziu bolo zároveň potvrdením dôležitosti výskumu urbánnej morfológie, ktorej súčasná podoba ako výsledok historického diania formuje aj našu budúcnosť.

¹ ASHWORTH, Gregory J.: *War and the City*. Londýn, Routledge 1991, s. 99 – 101.